

**Journal of
NATURAL SCIENCE**

<http://natscience.jspi.uz>

№5/3(2021)

biology chemistry geography

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TABIIY FANLAR FAKULTETI**

dotsenti, kimyo fanlari nomzodi

DAMINOV G‘ULOM NAZIRQULOVICH

tavalludining 60 yilligiga bag‘ishlangan

onlayn konferensiya materiallari

Jizzax-2021

<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Беларусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д, доц9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.11. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф12. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц.13. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц14. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.15. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц16. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.17. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)18. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц19. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)20. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц21. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц22. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

BIOLOGIYA FANLARINI O'QITISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Umirov U.N, Usanov U.N – Biologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrası
o'qituvchilari

Abilqosimov O.K – Biologiya va uni o'qitish metodikasi yo'nalishi 1- bosqich
magistranti

Annotatsiya: Biologiya muhum fanlardan hisoblanadi va insonlar hayotidagi o'rni juda yuqori. Shu sababdan biologiya fanlarini o'qitishda jiddiy yondoshish va o'quvchilarni darsga qiziqtirish kerak. Bunda o'quvchilar qiziqishini kuchaytirishda didaktik o'yinlardan foydalanish yuqori samara beradi ushbu maqolada didaktik o'yinlarning biologiyani o'qitishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'yin, didaktik o'yin, krossvordlar, rebuslar, o'yin – sayohatlar.

Biz qayerda bo'lmasin, biz hayvonlar va o'simliklar bilan o'ralganmiz. Ammo biologiyani o'rganish nafaqat o'simlik va hayvonot dunyosining tur tarkibi bilan tanishish, alohida vakillarni bilish degani emas. Bu ko'p sonli tushunchalar va ta'riflar, qonunlar va qonuniyatlarni o'rganishdir. Bunday ishlarni qiziqarli va maftunkor, ayni paytda ilmiy-ma'rifiy, o'quvchilarning faolligini, fanga qiziqishini oshirish asosiy vazifamizdir.

Zamonaviy maktab har bir bolani mustaqil ravishda o'rganishga o'rgatishni talab qiladi. O'quvchilarga o'quv topshiriqlarini bajarishda qanchalik mustaqillik bersak, ta'lim jarayoni shunchalik samarali bo'ladi. Shu bilan birga, maktab o'quvchilarining aqliy va jismoniy ortiqcha yukini kamaytirish bizning davrimizning bir xil darajada muhim talabidir. Bunday o'quv jarayonini tashkil etishda o'yindan kengroq foydalanish uchun yaxshi sababdir. O'yin maktabning ushbu yo'nalishlarini amalga oshirish uchun real imkoniyatlarni o'z ichiga olgan vositalardan biridir.

O'yin, boshqa vositalar kabi, bir qator shartlar bajarilgan taqdirdagina tarbiyaviy omilga aylanadi. Asosiysi, bolalarga bo'lgan munosabatimiz yaxshi tomonga o'zgaradi va o'yin texnikasi orqali ifodalanadi. Biz o'zimiz ham o'yinda faol ishtirok etishimiz va chetdan kuzatuvchi bo'lmasligimiz kerak.

Darsdagi didaktik o'yin hissiy muhitni o'zgartirishga yordam beradi, u yanada jonlanadi, stressni, charchoqni ketkazadi va o'quvchilarga yangi ma'lumotlarni o'zlashtirishga moslashishga imkon beradi. Ammo didaktik o'yinni sinfda o'yin-kulgi yoki dam olish sifatida ko'rib bo'lmaydi.

Didaktik o'yin nima? Didaktik o'yinlar bolalarni o'rgatish va idrok etish uchun pedagogika tomonidan maxsus yaratilgan qoidalarga ega o'yinlar turidir, chunki bu ikki jarayon uzviy bog'liqdir.

O'yin didaktik vosita sifatida, bolaning faoliyati sifatida, bolalarning o'zlari yashayotgan dunyoni bilish usuli sifatida, shubhasiz, didaktika sohasiga kuchli kirib boradi, lekin maktabda, ayniqsa o'smirlar va katta sinflarda kam qo'llaniladi. Bu o'yin faoliyati naqshlari qanchalik o'rganilganligiga bog'liq. Qanday qilib undan pedagogik maqsadlarda ko'p yoki kamroq foydalanish mumkin.

Zamonaviy maktabning o'ziga xos vazifasi bor - didaktik o'yinni uning tarbiyaviy salohiyati va bolaning o'yinda rivojlanishining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik jihatdan qanday boshqarishni o'rganish. Biologiya darslarida qo'llaniladigan ba'zi didaktik o'yinlarning quyidagi turlarini ko'rib chiqamiz:

1. **O'yin mashqlari.** Ular odatda 10-15 daqiqa davom etadi va o'quvchilarning bilim qobiliyatini oshirishga qaratilgan bo'lib, kognitiv qiziqishlarni rivojlantirish, o'quv materialini tushunish va mustahkamlash, uni yangi vaziyatlarda qo'llash uchun yaxshi vositadir. Mashq o'yinlariga quyidagilar kiradi: turli viktorinalar, krossvordlar, rebuslar, choy so'zlari, charadlar, boshqotirmalar, botanika va zoologik loto, o'simlik va hayvonlar haqidagi maqol va matallarni tushuntirish. Maktab o'quvchilarini bu o'yinlarga rag'batlantirish, taxmin qilish istagi, aqliy faoliyatda zukkolik, o'quvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirishda foydalanish mumkin va kerak.

O'simliklar va hayvonlarning taksonomiyasi bo'yicha materialni tezda o'zlashtirish uchun biz "Qarindoshlarni top" o'yinini taklif qilamiz. Chaqirilgan talaba kartani chiqaradi (yoki oladi) va unda tasvirlangan ob'ektning turi, turkum, oilasi sinfiga tegishli o'simlik yoki hayvonni tanlaydi. Masalan, agar kartochkada bug'doy o'simligi tasvirlangan bo'lsa, unda o'quvchi donning boshqa bir qator vakillarini olib, oilaning umumiy tavsifini beradi. O'tilgan materialni takrorlashda, shuningdek takroriy-umumlashtirish darslarida botanika va zoologik lotodan foydalanamiz. 7-sinfda darsni, masalan, quyidagicha tuzish mumkin: o'quvchi katta yoshli hasharot tasvirlangan va to'rtta bo'sh hujayra qoldirilgan kartani oladi. Alohida-alohida, kichik kartochkalarda hasharotlar rivojlanishining turli bosqichlarini ko'rsatadigan diagrammalar chizilgan. Javob beruvchi talaba ushbu hasharotga tegishli tasvirlarni tanlaydi va chizmalardan uning biologik xususiyatlari, tabiatdagi va xalq xo'jaligidagi ahamiyati haqida gapiradi.

V – VII sinflarda biologiya darslarida topishmoq, boshqotirmalardan juda tez foydalanamiz. Topishmoqlar bilan ishlash, bizningcha, bolalarda kuzatuvchanlik, topqirlik, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Topishmoqlarni yechish uchun o'quvchilar maktab darsligi materialini, qo'shimcha adabiyotlarni yaxshi bilishlari kerak. Biz biror narsa yoki hodisaning eng muhim belgilarini

shifrlash asosida topishmoqlar tuzamiz. Topishmoqlarni hal qilish bolalarda ulardagi mantiqiy muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Biologiya o'quvchilardan ko'p lug'at ishlarini talab qiladi. Ko'p sonli atamalarni yodlash zarurati, ularning ma'nosi ko'pincha maktab o'quvchilariga qiyinchiliklar tug'diradi. Shu munosabat bilan biz jumboqlardan foydalanamiz.

Rebus - bu so'z yoki jumla rasmlar, harflar yoki belgilar yordamida shifrlangan vazifadir. Biz boshqotirmalarni echishning turli usullari bilan, boshqotirmalarni tuzish va yechishning asosiy qoidalari - o'ziga xos "rebus alifbosi" bilan asta-sekin tanishamiz.

Biz o'simliklar va hayvonlar hayotidagi mavsumiy o'zgarishlarni o'rganishda ko'pincha maqollar, shuningdek, alomatlardan foydalanamiz. Maqol, belgi qo'shish yoki uy vazifasini bajarayotganda foydalansak, ma'nosini tushuntirish vazifasini beramiz. Bu guruhga o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini o'z-o'zini tekshirishga asoslangan o'yinlar ham kiradi. Bularga quyidagilar kiradi: o'yinlar - testlar - so'rovnomalar, testlar - vazifalar, o'yinlar - afzal tanlov. Bu o'yinlar diqqatni ham rivojlantiradi; bolalarni vaqtni qadrlashga, ko'zni rivojlantirishga, kuzatishni, ijodkorlikni o'rgatish. Bolalar o'ynashga ishtiyoqli bo'lsa, ular turli qiyinchilik va to'siqlarni mustaqil ravishda engib o'tadilar. Ushbu o'yinlarning maqsadi ham rivojlanayotgan, ham psixoterapevtikdir.

2. **O'yin - sayohatlar** bevosita darsda ham, darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida ham amalga oshiriladi. Ular asosan o'quv materialini umumlashtirish va mustahkamlash maqsadiga xizmat qiladi. Shuningdek, ular xarita bilan ishlashni yaxshi diversifikatsiya qiladilar. O'yinlar - biz sayohatni turli yo'llar bilan, shu jumladan ajoyib asosda quramiz. Bunday o'yin nafaqat kartani bilish, balki uni o'qish qobiliyatini ham ishlab chiqishga imkon beradi. Xaritaning rasmlari va belgilarini birlashtirib, haqiqiy dunyoni tasvirlash qobiliyati rivojlanadi. Turli xil tabiat hodisalari va inson faoliyatining o'zaro bog'liqligi, jumladan, xaritada ko'rsatilmagan, lekin unda tasvirlangan narsalar tufayli o'rganiladi. O'quvchilarning sayohat o'yinlarida faollashishi og'zaki hikoyalar, qidiruv savollari, o'quvchilarning javoblari, shaxsiy tajribalari va mulohazalari bilan ifodalanadi. Bunday o'yinlarga misollar: "Meva va urug'lar izidan sayohat" (6-sinf); "Qizil kitob bilan dunyo bo'ylab sayohat" (6-7-sinf), o'simliklar va hayvonlarni o'rganishda; "Dengiz va okeanlardagi hayot" mavzusini umumlashtirishda "Okean tubiga sayohat" (5-sinf).

O'yin - sayohat taassurotni, kuzatishni kuchaytiradi, bolalar e'tiborini yaqin atrofdagi narsalarga qaratadi, tabiatda sodir bo'layotgan voqealarga befarq bo'lmaslikka olib keladi.

Xulosa qilib aytganda biologik ta'limni rivojlantirishda didaktik o'yinlardan foydalanish samaradorligi barcha sanab o'tilgan maslahatlarga bog'liq. Didaktik o'yinlarni malakali o'tkazish aniq tashkil etish, metodikani bilish bilan ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A.T.G'ofurov va boshqalar Biologiyani o'qitishning umumiy metodikasi (o'quv – qo'llanma) Toshkent.TDPU; nashriyoti – 2005.
2. A.T.G'ofurov, J.O.Tolipova, S.S.Fayzullaev, I.T.Azimov, B.Sh.Axmada-liyeva Biologiyani o'qitish metodikasi (Darslik) Toshkent. TDPU; nashriyoti – 2012.
3. J.O.Tolipova, A.T.G'ofurov Umumiy biologiyani o'qitish metodikasi (10-sinf) Toshkent: Sharq nashriyoti 2004 y, 96 bet.
4. J.O.Tolipova, A.T.G'ofurov Umumiy biologiyani o'qitish metodikasi (10-sinf) Toshkent: Sharq nashriyoti 2004 y, 128 bet
5. J.O.Tolipova, A.T.G'ofurov Biologiya ta'limi texnologiyalari. Metodik qo'llanma “O'qituvchi”, Toshkent. 2002. 128 bet
6. Федорец Г.Ф. Дидактическая игра в процессе изучения биологии / Г.Ф. Федорец // Биология в школе. 1984. № 3. С. 31-35.